

Nu moet gij allen vrolijk zijn

Een opstandingslied vanuit het graf

Het Liedboek - Zingen en bidden in huis en kerk kent de rubriek 'Drie dagen van Pasen'. Lied 628 staat in die rubriek en bezingt het lege graf. Tom Naastepad dichtte dit lied op de melodie van Erschienen ist der herrlich Tag, vervaardigd door dichter-componist Nikolaus Herman. De redactie verzocht cantor-organist Dick Troost bij dit lied een compositie te schrijven. Deze bewerking voor gemeente, koor en orgel is als bijlage in dit blad opgenomen.

Thomas Johannes Marie Naastepad (1921-1996) was een Nederlandse theoloog, priester en bijbeldeskundige in het Bisdom Haarlem en later in het Bisdom Rotterdam. Naastepad volgde zijn seminarie-opleiding in Heemstede en Warmond. Hij is vooral bekend geworden door zijn lange staat van dienst in de Rotterdamse Arauna-gemeente.

Het is een gemeente die aan het einde van de jaren vijftig ontstond vanuit een oecumenisch initiatief; een aantal mensen die zich vanuit de reformatorische gezindte aansloot bij de rooms-katholieke kerk, miste onder meer zowel het zingen van de psalmen als de omgang met het Oude Testament. In 1961 nam Naastepad het initiatief om voor hen diensten te verzorgen. Dit was het begin van de Arauna-gemeente, waaraan Naastepad zich meer dan 30 jaar zou wijden. De gemeente is genoemd naar Arauna, de man van wie koning David een dorsvloer kocht om er een altaar op te bouwen en er offers te brengen (II Samuel 24).

Naastepad werkte in het Rotterdams Leerhuis waar hij cursussen verzorgde die dieper op de Schrift ingingen. Verder werd hij bekend door verklaringen van bijbelgedeelten, die in boekvorm verschenen. Ook schreef hij een aantal dichtbundels. Eveneens was hij dichter van kerkliederen. Hij was studiesecretaris van de Prof. dr. G. van der Leeuwstichting, ontmoetingscentrum voor kunst en religie.

Ondanks dat in zijn Aurana-gemeente slechts een handjevol gelovigen kwam en hoewel het gebrek aan priesters in het Bisdom Rotterdam steeds nijpender werd, werd hij nooit verplicht om ergens anders pastoor te worden. In 1992 werd de Arauna-gemeente opgeheven.

In zijn laatste jaren leidde Tom Naastepad een teruggetrokken bestaan, en zo overleed hij ook. Een plechtige uitvaart en bijzetting in een priestergraf wees hij af. Uit solidariteit met de 12.000 Rotterdamse joden die na de oorlog niet terugkeerden, wilde Naastepad in stilte gecremeerd worden.

Het ontstaan van een paaslied

In 1964 verscheen van Naastepad het boek *Op de dorsvloer* met als ondertitel 'Toespraken en nieuwe liederen uit het Leerhuis'. Naastepad ging op zoek naar een liturgiebeoefening waarbij de gemeentezang in de landstaal (mogelijk vanaf het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie (1962-1965) een kans kon krijgen. Het was de overtuiging van Naastepad om die vernieuwing van binnenuit gestalte te geven. Naast

de eucharistieviering waren er diensten van een andere aard, zoals leerdiensten, getijdendiensten, zangdiensten en gebedsdiensten.

In *Op de dorsvloer* staan uitgewerkte voorbeelden van Schrift- en zangvieringen. Hoofdzakelijk bevat het de volgende onderdelen:

- Een of twee gezongen psalmen (uit het Geneefse Psalter)
- Twee of drie Schriftlezingen (uit het Oude en Nieuwe Testament)
- Meditatie/Preek
- Een nieuw gezang, eigen aan de dienst
- Slotgebed en zegen

Het paaslied 'Nu moet gij allen vrolijk zijn' is ontstaan bij een avonddienst op de vrijdag in de paasweek die werd gehouden in de kathedraal van Rotterdam. De drie Schriftlezingen voor die avond werden genomen uit Genesis 8, 13 en 22, I Petrus 3, 18-22 en Mattheus 28, 16-20.

Naastepad nam de oudtestamentische lezing op omdat Petrus er in de epistellezing op terugrijpt, maar ook omdat hij vond dat het lezen uit Genesis in de paastijd op zijn plaats is.¹ In het evangelie klinkt 'Gaat nu en maakt alle volken tot mijn volgeling en doopt hen in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest'. Ignace de Sutter schrijft hierover: 'Dit water nu is hier duidelijk de voorafbeelding van de Doop zelf, als Verrijzenis-sakrament.'²

Compendium

De toelichting op dit lied zoals die in het *Compendium* staat, is van de hand van Naastepad zelf. Die informatie neem ik hier over:

Het lied dat ik schreef gaat in zeven strofen, naar de zeven dagen van de voleindigde schepping en van het voldragen woord en van het gerijpte zaad; een lied van de grote Sabbath. Eigenlijk kan het alleen op Pasen en in de week daarna gezongen worden.

De 1e strofe gaat over de tuin met het lege graf. Dat graf, waar de steen van de mond is weggenomen, is geen zwijgend graf; de afwezigheid Christi is daar geen ontkenning maar een bevestiging van Hem. Het graf spréékt en daarom moeten wij ook onze mond openen.

¹Tom Naastepad: *Op de dorsvloer* (Hilversum-Antwerpen 1964), pag. 161

²Ignace de Sutter: *De dienst van het lied* (Brugge 1974) pag. 50

2e strofe: 'de boze woorden' zijn al die woorden, die Hem hebben ter dood gebracht: alle leugen, alle schijnheiligheid, alle valse exegese, alle clichés, alles waarvan de wereld zo vermoeid wordt en naar adem snakt.

3e strofe: het is duidelijk dat de 'tuin' ook herinnert aan de hof van Eden en aan de engel met het zwaard, die ons zoveel leed heeft moeten aanzeggen.

4e strofe: het ledige graf, die geopende mond, wordt nu een stem die ons de Schriften verklaart; 'en begonnen van Mozes van al de Profeten legde Hij hun uit in al de Schriften aangaande Hem geschreven was' (Lucas 24: 27); 'toen opende Hij hun verstand opdat zij de Schriften verstonden' (Lucas 24: 25). De windsels, die het woord verduisterden, liggen in de hoek.

5e strofe: deze regels wijzen naar de verschijning waarin de Heer de deuren en grendels eenvoudig negeert. Niemand houdt Hem meer tegen; niets kan verhinderen dat Hij beleden wordt.

6e strofe: het lied keert weer terug naar de tuin: daar zingen wij van één uit ons midden die gehoorzaamd heeft totterdood. Daarom leeft Hij. Het ledige graf is een dubbel teken: van zijn gehoorzaamheid totterdood en van zijn leven.

7e strofe: een engel heeft het zwaard gevoerd in de tuin en de mens gewerd. Nu vragen wij hem: bescherm ons tegen ons zelf, want wij zijn de aarde nog niet waard. Hoe zouden wij 'de hof dienen en bewaren' (Genesis 2: 15) als wij niet onze broeder hebben bewaard (Genesis 4: 9)?

Het is opvallend dat Naastepad in deze compendiumtekst vooral dood, graf en oordeel noemt. Het lied is veel lichter dan dat. Wim Pendrecht³ schreef dat Naastepad iets met bomen had, wat hij verbond met vogels en zingen. Dat zien we in dit, maar ook in andere liederen, terug. In de veertien liederen die van Naastepad in het Liedboek-2013 staan, treffen we regels aan als 'en zingen dat uw woorden niet vergaan' (Lied 451:5), 'nachten, zing, God is licht!' (453:2), 'de bomen zingen in de tuin' (628:1), 'zingt met de vogels in de lucht' (628:2), 'rest er niets meer dan te zingen' (769:1).

Boeiend is een bijdrage van Naastepads tijdgenoot en vriend Jan Willem Schulte Nordholt (1920-1995) in een feestbundel⁴ voor Thomas Naastepad. Hierin schrijft hij:

Toms eigen inbreng van ideeën en vindingrijkheid en oprechtheid was zo rijk en origineel, dat wij er een meerwaarde in herkenden, die wij⁵ dankbaar ontvingen. (...) Een Schrift-dichter, zeer nadrukkelijk. Bezig met de uitleg van de bijbel, in lied na lied. (...)

Geraadpleegde bronnen:

Ignace de Sutter: *De dienst van het lied* (Brugge 1974)

Een Compendium van achtergrondinformatie bij de 491 gezangen uit het Liedboek voor de Kerken (Amsterdam 1978)

³Ton Naastepad: In memoriam', in *Organist en Eredienst* 1996/05

⁴*Vlegels op de dorsvloer, Feestbundel voor Thomas Naastepad* (Kampen 1981), pag. 188 e.v.

⁵'Wij' heeft betrekking op de Liedboek-1973-dichters Klaas Heeroma, Jan Wit, Wim Barnard en Jan Willem Schulte Nordholt.

⁶Lied 628 in *Liedboek-2013*

⁷Een contrafact is een bewerking van een lied waarbij deels ook de oorspronkelijke tekst wordt gebruikt.

⁸*Het lied op onze lippen - het complete liedoeuvre van Thomas Naastepad* (Kampen 2003), pag. 13 e.v.

Toch heeft Schulte Nordholt ook bedenkingen:

Bij 209⁶, waar hij tekeer gaat tegen 'alle leugen, alle schijnheiligheid, alle valse exegese, alle clichés', enz., denk ik als niet-theoloog: wie zou vaststellen wat vals en echt is? [...] Het kerklied bestaat nu juist in de spanning tussen cliché en originaliteit, tussen bezielde retoriek en formule.

De originaliteit van dit lied laat zich in strofe 1 vinden in de vergelijking van het lege, open graf met de geopende mond. Een soortgelijke vergelijking vinden we in strofe 4: het open graf is als een open boek. Fraaie tegenstellingen creëerde Naastepad in strofe 2: de stilte van de loze woorden tegenover de zingende vogels. In strofe 6 plaatst hij het lege graf tegenover een mond vol zaligheid. In strofe 5 wordt het graf geopend 'door al de deuren die men sluit'.

Melodie

Nikolaus Herman (ca. 1480/1500-1561) schreef voor elke zondag van het kerkelijk jaar een lied waarin hij de evangelieperikoop van die betreffende zondag verwerkte. Vaak dichtte Herman vierregelige strofen. Voor dit paaslied echter voegde hij er een vijfde aan toe die steeds 'Alleluja!' uitzong. Dit principe nam Naastepad over in zijn contrafact.⁷

De melodie van Herman is krachtig en feestelijk. De dorische melodie opent met drie tonen van dezelfde lengte, gevolgd door een krachtige kwintsprong. De tweede regel opent met een opwaartse beweging vanuit de dominant naar de boven-finalis (de grondtoon, maar dan een octaaf hoger). Die kwart-beweging naar boven voltrekt zich in de vierde regel nogmaals, maar dan in één sprong. De driedelige beweging van deze melodie draagt bij aan het feestelijke karakter.

Naastepad maakte zijn teksten vaak op bestaande melodieën. In 1968 lag er een voornemen om een bundel contrafacten te publiceren. Tot een uitgave is het toen niet gekomen. In 1992 werden er opnieuw voorbereidingen getroffen, maar ook toen kwam het niet tot een uitgave. In een 'Ten geleide' bij die voorziene bundel *Contrafacten* schreef Naastepad:

Het is geen toeval dat ik voornamelijk aansluiting vond bij melodieën uit de Vroeg-Reformatie. Zij waarborgen voor mij de zo nodige continuïteit met ons kerkelijk verleden. De vijftiende en zestiende eeuw zijn geen tijdperken waarmee men gemakkelijk breekt: de kerkelijke muziek, voordien verbonden aan het Latijn, bleek toen daadkrachtig genoeg om ook de volkstaal op dreef te helpen, en zij werd kerkmuziek: adem van de gemeente! Een specimen van echte traditie: een stap voorwaarts zonder breuk met het verleden.⁸ •